

## Z domova . . .

**Delikventnost mládeže jako společenským jevem** se zabývá Anton Jurovský v článku *Novšie pohľady na delikventní mládež* (Vychovateľ, 1965, 5). — Konstatuje, že delikventnost mládeže i v kulturně a civilizačně velmi vyspělých zemích stoupá a že se zároveň mění důvody a motivy kriminality mládeže. Proto tento problém překročil zájmovou oblast kriminalistů a dnes se mu věnuje mnoho vědeckých pracovníků, zejména pedagogů, sociologů a psychologů; je zřejmé, že delikventnost mládeže je třeba považovat za složitý společenský jev, který je třeba popsat, pochopit a vysvětlit.

Sociologický výzkum mladých delikventů potvrzuje, že 70 i více procent přestupků připadá na úkor dvojic; i výsledek přestupku se velmi zřídka týká jedince, ale participuje na něm více mladistvých. Už několik desetiletí se sleduje, že mladí delikventi žijí ve skupinách, a proto tyto skupiny, tlupy, gangy a bandy se studují. Ukazuje se, že je nelze zakázat ani znemožnit, protože vznikají spontánně, vykazují velkou dynamičnost a existují neformálně. Mladý delikvent není asociálním živlem, svým začleněním do skupiny i bandy vrstevníků psychologicky získává; problém tedy není v tom, že mladistvý delikvent žije ve své tlupě, ale v tom, že ztrácí kontakt s těmi svými skupinami, které by měly na něj vykonávat jen příznivý vliv, a že v důsledku toho se octne v silném vztahu jen ke své skupině mladistvých. Buď tedy při potírání delikventnosti mladých musíme posilovat vázanost mladistvých na legální a společností kontrolované skupiny a instituce, anebo vytvořit takové možnosti, aby potřeba mládeže žít ve svých skupinách se mohla uplatnit před očima veřejnosti, na místech a způsoby, které jsou z hlediska společenských norem přípustné.

Jurovský dále zjišťuje vysoce zajímavý fakt, že delikvence mladistvých se vyskytuje pětkrát častěji (i více než pětkrát) u mužské než u ženské mládeže, že je tedy převážně mužskou záležitostí. Podle všech zjištění se ženská mládež daleko lépe přizpůsobuje daným společenským formám a pasivněji je přijímá, zatímco mužská mládež už od útlého dětství vykazuje více těžkostí v přizpůsobování se společenským požadavkům.

V posledních letech zdomácněly názory, podle nichž je člověk mechanickým výsledkem svých životních podmínek a zapomínalo

se na hluboké biologické a psychologické determinanty lidského života. Tak se stalo, a dosud stává, že snad v žádné jiné oblasti nedošlo k tolika nešetrným zásahům jako ve výchově člověka, v jeho vedení a organizování, v oblasti působení masovými propagačními prostředky na něho. „Rozhodovali len požiadavky — např. hospodárské, technické, organizačné, obchodné, politické apod. — všetko ostatné bolo vedľajšie. Osobitosti a svojráznosti ľudského jedinca sa prostě považovali za »subjektívne prekážky«, ktoré boli na to, aby sa premáhali, nie aby viedli vychovávateľov a organizátorov mládeže k zamysleniu“.

V závěru autor znovu zdůrazňuje, že delikventnost mládeže je skutečným problémem. A protože se jasně ukázalo, že je nemožné řešit jej administrativními metodami, je na čase, aby se k jeho řešení přibraly příslušné vědy. O tom, že tento problém dovedou vyhmátnout a vyjasnit, není nejmenších pochybností.

## O sociologii veřejného mínění

uvazuje Vladimír Kalivoda v Kulturní tvorbě (1966, 3) v souvislosti se zřízením pracoviště pro výzkum veřejného mínění při ČSAV: Veřejné mínění a jeho výzkum mají velký praktický význam pro politiku, pro každé — a tím spíše pro vědecké — řízení společenských procesů. V podstatě půjde o kritické využití metod, které jsou spojovány se jménem G. Gallupa: máme i své vlastní zkušenosti z Čs. ústavu pro výzkum veřejného mínění, který existoval (u tehdejšího ministerstva informací) v letech 1946–1950 a vycházel jak z Gallupovy varianty, tak ze zkušeností britské Mass-Observation. — Pro výzkum jsou dále důležité i jeho společenské předpoklady, např. důvěra veřejnosti ve výzkum, přesvědčení o jeho užitečnosti a serióznosti. V našich podmínkách bychom měli dále ušlovat o co největší publicitu výsledků výzkumů, i když samozřejmě jednotlivé průzkumy budou zcela nebo zčásti nevěřejné.

V závěru autor poukazuje, že v Čs. rozhlasu již pracuje skupina odborných pracovníků, která metodami sociologického výzkumu zjišťuje řadu skutečností důležitých pro řízení rozhlasu. Podobná skupina pracuje již také v televizi. Pracoviště pro výzkum veřejného mínění při ČSAV zahájí svou činnost „za nepříznivých odborných předpokladů a v situaci, kdy se teprve budou

vyjasňovat (a někdy i vytvářet) jeho společenské podmínky. — Jestliže povalečný Čs. ústav pro výzkum veřejného mínění dokázal, že státní instituce je schopna objektivně zkoumat veřejné mínění, a jestliže tehdy patřil nejméně mezi lepší průměr, pak nyní — po dvaceti letech — bychom měli mít přinejmenším takovou ctižádost.“

## Sociologie a odbory

V lednu letošního roku navštívil prof. dr. Jan Szczepański Prahu; svědčí o stoupajícím zájmu našich novin o sociologii, že deník *Práce* (1966, 18) pohotově využil této příležitosti a obrátil se na polského hosta s řadou otázek. Ve svých odpovědích prof. Szczepański vysvětloval rostoucí zájem o sociologii tím, že dnešní moderní společnost je vysoce organizovaná. Vezmete (pokračoval) kteroukoliv oblast života a zjistíte, že tak či onak do ní zasahuje nějaká organizace. Chtějí-li tyto organizace dobře znát a proniknout do hloubky lidských vztahů, žádají právem pomoc sociologů, což platí i pro oblast ekonomiky a řízení výroby.

K otázce, zda polské odbory využívají sociologie, odpověděl host kladně, neboť ji také nejvíce potřebují. „Proto také, provádíme-li průzkumy v závodech, opíráme se o pomoc závodního výboru daleko více než o ředitele závodu. Při ústřední radě polských odborů existuje Komitét ekonomických analýz, ve kterém pracují rovněž sociologové. Odbory nejvíce žádají na sociologii, aby zkoumala především práci žen, pracovní prostředí a vztahy mezi lidmi“.

Zajímavá je odpověď prof. Szczepańskiego na otázku, zda mladá generace je světovým problémem. „Nesouhlasím (zněla odpověď). Problémem je starší generace. Mně se naopak zdá, že mládež lépe rozumí dnešnímu modernímu světu. Můžeme ji odsuzovat za to, že byla válka, koncentrační tábory, nebo že naše ekonomiky překonávají těžké zkoušky? To přece není dílo mladé generace. Ale z něho se také rodí vzájemné vztahy dvou generací, jejich představy, sny a plány. Proto myslím, že není třeba takovýto problém nastolovat. Spíš hledat formy soužití a porozumění“.

## Sociologickým průzkumem politických názorů čs. mládeže

— výzkumem svého druhu — byla široce založená akce, v níž KSČ dala podnět k diskusi s mladými lidmi o problémech současnosti, o postavení a perspektivách mládeže v rozvíjející se socialistické společnosti. V článku *Mladá generace a naše společnost* (Nová mysl 1966, 1) zachytil M. Vaculík první výsledky této diskuse: Nepotvrdila jednostranný názor o apolitičnosti mládeže; mladí lidé politicky myslí a problémy naší společnosti jim nejsou lhostejné; jejich po-

hled se však neobrací příliš do minulosti, zajímá je víc přítomnost a budoucnost. „Mladí lidé (pokračuje autor) již dnes žádají své místo ve společnosti. Mají vážné a často oprávněné výhrady ke starším spolupracovníkům a vedoucím na pracovištích. Hovoří o nepochopení, nedocenění i úplném přehlížení mladých lidí v pracovních kolektivech. Poukazují na rozpory mezi slovy a činy dospělých. Při besedách s dělnickou mládeží byly uváděny příklady toho, že mladí vyučení dělníci a dělnice dostávají nižší plat, než stanoví směrnice, pracují na horších strojích, přidělují se jim práce, které nechťejí dělat starší dělníci. Znají a cítují zásadu: Za stejnou práci stejnou mzdu — a poukazují na to, že se nedodrží. Mrzí je často přezíravý postoj k jejich zlepšovacím námětům i k jejich iniciativě“.

Pokud jde o vztahy dospělých k mládeži, není vše zcela v pořádku. Existují vážné problémy a nedostatky, které je třeba postupně, ale velmi energicky řešit (bytový problém, uplatnění odbornosti atd.). Diskuse s mládeží dále ukázala, jak jsou velmi živé a mnohostranné reageance na oblast ideových a kulturních problémů současnosti. Autor upozorňuje na jistou dezorientaci v myšlení mladých lidí, která je také důsledkem schematického objasňování socialistické skutečnosti v minulých letech; mladí však mají smysl pro spravedlivé soudy, snaží se dopátrat pravdy, což jsou pozitivní rysy, které by dospělí měli rozvíjet. „Mládež je dost náchylná k infekci ideologickou koexistencí právě proto, že neprožila třídní zápas a nemá příslušná zakalení“. Většina mládeže se však distancuje od chuligánských výstřelků a nálad jednotlivců i skupinek narušujících vztahy a normy socialistické společnosti. Je velmi mnoho mladých lidí, kteří nejsou ovlivňováni organizacemi ČSM, pro které není jejich práce přitažlivá — to je další závěr z diskuse. „S mládeží“ uzavírá autor „bychom měli vést rozhovor stále, citlivě reagovat na její myšlenky, potřeby a zájmy, vytvářet podmínky pro její uplatnění, ukazovat jí perspektivy budoucnosti v celé složitosti, neboť pro tuto budoucnost mládež vyrůstá.“

## Jaká je funkce sociologie v řízení

a co znamená sociologicky myslet — píše A. Kožíšková v *Učitelských novinách* (1966, 3) —, to vše se dostává na pořad i v řídicí praxi na školách. Zájem (pokračuje autorka), který projevuje studující mládež o sociologické otázce, zavazuje učitele, a tedy hlavně ředitele, aby se jimi blíže zabývali. Není možno správně a spravedlivě řídit a rozhodovat o lidech, o nichž víme pouze fakta z kádrového materiálu. Zpracování základních sociologických studií o učitelích (a učitelkách) je dosud před námi: což nikterak neznamená, že bychom se neměli v řízení kádrové práce opírat o hlubší poznání sociálních podmínek a poměrů,

o úrovni bydlení a stravování, o to, jak tomu skutečně je s novou kategorií, kterou vyslovujeme s povzdechem, s kategorií volného času.

### Sjednocení sociologických pracovišť

navrhl a zdůvodnil Jiří Lederer, pracovník studijního oddělení Čs. rozhlasu. Vedle tohoto studijního oddělení (píše v „Novináři“ 1966. 2), v jehož celkové činnosti je sociologický výzkum jen jednou částí, rozvíjí jej Čs. televize (studijní odbor, v němž pracuje průzkumové oddělení). Dále v kulturní oblasti ještě pracuje Filmový ústav, v němž je také menší skupina pro sociologický výzkum; i Divadelní ústav se zabývá podobným plánem. Existují dále výzkumny Osvětového ústavu, bylo schváleno založení Ústavu pro výzkum veřejného mínění. Je tedy řada pracovišť, která se pokoušejí sociologicky zkoumat oblast kultury — zatím ovšem za nedostatečných podmínek kádrových, finančních i technických. Proto autor navrhuje (po našem soudu zcela správně): rozhlas a televize by měly sociologický výzkum rozvíjet společně a obě jejich pracoviště by měla být spojena v jedno. Také výzkumná činnost v celé kulturní oblasti (film, divadlo, knihy, tisk, osvěta atd.) by měla být společně, koordinovaně koncipována.

### ... i ze světa

#### O sociologii v Sovětském svazu

píše v Trybuně (1966, 8) Jan Brodzki, který se účastnil s delegací Svazu polských novinářů 14denní cesty po SSSR, věnované především společenské problematice a otázkám právních vztahů. Ve své zprávě uvádí také výňatek z rozmluvy s vedoucími pracovníky oddělení propagandy ÚV KSSS, v němž čteme: „Zdá se, že stále účinněji se vymaňujeme z jisté dřívější jednostrannosti pojetí. Mimo jiné chceme hlouběji vniknout do motivů jednání lidí, lépe jim rozumět. Cesty nejsou ještě zcela vyznačené. Ale jistě je například, že chceme-li lépe pochopit motivy konání, chceme-li angažovat společenské síly do vytváření socialistických forem soužití i k ochraně před jejich porušováním, musíme všude dát zelenou pro sociologii a psychologii.“

Podobně A. Żolatkowski v článku *Od statistiky k výzkumu* (Politika) v úvaze o sociologii v SSSR připomíná, že nejdříve měla sovětská sociologie mocnou podporu v pracích Leninových, který nejednou žádal větší znalost fakt a méně povídání. V dvacátých letech vyšlo v SSSR na 300 knih a brožur, které obsahovaly výsledky sociolo-

gických studií. Po přestávce, v níž bylo slovo sociologie bylo na indexu, se nyní v Sovětském svazu obnovují sociologické práce. Mladí, třicetiletí kandidáti věd, ekonomové, filosofové a matematici dobrovolně změnili směr svých studií a zabývají se sociologií. Značná část se jich shromažďuje v Sociologickém ústavu filosofického institutu Akademie věd. Inspirátory rozšiřujících se sociologických výzkumů jsou často místní úřady a stranické instance mimo obvod Moskvy, které se utíkají o pomoc k vědeckým pracovníkům, aby jim pomohli řešit praktické problémy v jejich oblasti.

#### Sociologický průzkum manželství v SSSR

přinesl řadu zajímavých dat, i když závěry jsou činěny z ankety, do níž bylo pojata pouze 500 mladých manželských párů, a nelze je tudíž pokládat za obecně platné. Prvý záměr průzkumu ukázal, že plně dvě třetiny manželských svazků tvoří lidé téměř stejného věku; ve zbytku zkoumaných manželství věkový rozdíl mezi manžely nepřesahuje tři roky, manželství s věkovým rozdílem větším než 10 let je výjimkou. Pokud jde o motivy, jež vedly k uzavírání manželství, 80<sup>0</sup>/<sub>0</sub> dotázaných uvedlo lásku a shodu názorů, vzájemnou důvěru a přátelství, 13,2<sup>0</sup>/<sub>0</sub> pokládá pro manželství za nejdůležitější vzájemnou úctu a rovnoprávnost. Pouze 1,6<sup>0</sup>/<sub>0</sub> uvádí lásku a blahobyť, 0,6<sup>0</sup>/<sub>0</sub> chce mít potomky, 0,2<sup>0</sup>/<sub>0</sub> uvádí realistický vztah k životu a 4,2<sup>0</sup>/<sub>0</sub> dotázaných neodpovědělo.

Podle dalších zjištění ankety (jak uvádí Przekrój 1966, č. 1085) 27,2<sup>0</sup>/<sub>0</sub> novomanželů se poznalo na besedách u známých, 21<sup>0</sup>/<sub>0</sub> na pracovišti, 17<sup>0</sup>/<sub>0</sub> při studiu, 9<sup>0</sup>/<sub>0</sub> se jich znalo od dětství, 5,2<sup>0</sup>/<sub>0</sub> se seznámilo prostřednictvím svých společných známých, 5<sup>0</sup>/<sub>0</sub> na dovolené, 3,3<sup>0</sup>/<sub>0</sub> v rodině, 1,7<sup>0</sup>/<sub>0</sub> manželství pochází z náhodného seznámení. V převážném počtu zkoumaných manželství trvala známost obou partnerů nejméně rok.

#### Sociologie i do základních škol

Novým předmětem v 7. a 8. třídě základních škol v Polsku (obdobá naší devítiletky) je občanská výchova. Učební program tohoto předmětu obsahuje složky z různých věd, především ze sociologie, ekonomiky, práva a etiky. Nakladatelství Książka a Wiedza počalo již vydávat učební texty nového předmětu, které vychází pod souborným názvem „Biblioteka Wychowania Obywatelskiego“. V 7. třídě se občanské výchově vyučuje bez učebnice, vychází se z pozorování a sledování společenského života v místě a z výkladu učitelova.

Z již vyšlých učebních pomůcek občanské výchovy možno uvést např. *Mleczkowsky Otázky soudobé kultury*, *Kurzovy Orgány vlády Polské lidové republiky* a soubornou práci *Polsko a svět*.

## Chuligánství jako společenský jev

a boj proti němu je předmětem pokračující diskuse v Polsku. Počátkem letošního roku oznámilo velitelství Veřejné bezpečnosti, že v roce 1965 vzrostl počet chuligánských výtržností, bitek a jiných přestupků na 46.129 případů proti 43.664 v roce 1964. Proto bylo rozhodnuto postupovat mnohem důrazněji proti všem projevům chuligánství. Ještě více než dosud bude používána zásada urychleného trestního řízení a plánuje se zřízení zvláštní skupiny Veřejné bezpečnosti pro potírání chuligánství. — Tolik tedy po stránce administrativní.

Sociologický pohled na tento problém zastává Czesław Czapów. Je autorem knihy *Czy Johnny stanie się gangsterem*, knihy úvah o metodách boje proti delikventnosti mládeže, která vyšla v Polsku už v roce 1959 a u nás, myslím, dosud nenašla ohlasu. Czapów nyní v časopise *Prawo i Życie* (1966, 1) se snaží ukázat hlubší podstatu chuligánských výtržností. Soudní praxe — praví — kvalifikuje tyto zjevy především na podkladě hodnocení jejich motivů. Je však možno analyzovat je také z prostředí, v němž nejčastěji vznikají, protože ve většině případů tato delikventnost není spojena s osobním interesem a protože její agresivnost je spojena se členstvím v nějaké specifické skupině (tlupě); a právě chuligánství tohoto druhu je dnes náležitým společenským problémem.

## Společenská funkce mladé inteligence,

její skutečná podoba, názorové rozvrstvení atd. jsou tématem četných a stále ovšem neuzavřených analýz, které jsou více či méně podloženy objektivním sociologickým i faktologickým materiálem. K těm, které se zabývají společenskou funkcí mladé inteligence v socialistickém státě a přinášejí základní statistický materiál (nutný pro každou sociologickou analýzu tohoto druhu), patří i rozbor, který podal W. Jarosiński na kongresu polského studentstva: V počínající pětiletce dospěje do reprodukčního věku na 3 200 000 chlapců a děvčat, kteří musí být společensky i pracovní zařazeni. Budování moderní socialistické společnosti vyžaduje početné kádry inteligence. V uplynulém dvacetiletí lidového Polska vyšlo z vysokých škol 354 tisíc absolventů (což je 4,5krát více než v období mezi oběma válkami) a v letech 1966 a 1970 má vysokoškolské diplomy kvalifikovaných specialistů získat 135 tisíc osob. „Zásadně se změnil (pokračoval Jarosiński, viz *Trybuna* 1966, č. 5) charakter i společenská role polské inteligence. Většina této inteligence přichází z pracujícího lidu, ze společenského vzestupu dělníků a zemědělců. Jiná je dnes také funkce inteligence ve společnosti — představuje vedoucí kádry socialistické ekonomiky i administrativy, tvůrce osvěty, vědy a kultury“. — Více než 90 % kadrů s vyšším vzděláním v národním hospodářství socialistického sektoru je mladá inteligence.

Zajímavé jsou i údaje týkající se vysokoškolského studentstva. V minulé pětiletce vyšlo z jeho řad více než 8000 nových doktorů a 1500 nových docentů. Plnějším pochopením společenských potřeb, které na studenty a mladou inteligenci kladé socialistická společnost, slouží cyklus přednášek o společenských otázkách, nově zaváděný předmět *základy politických věd*. Problémem zůstává vysokoškolská „úmrtnost“: jen asi polovina studentů přijatých do prvního ročníku vysokých škol končí tento ročník v předepsaném termínu. V dalších ročnících sice „úmrtnost“ klesá, ale jen pozvolna, ročně o 1–2 %. Je také mnoho studentů, kteří se neúčastní žádné společenské činnosti. Kromě ZSP (Sdružení polských studentů), v němž je organizováno na 85 % celkového počtu studentů, pracují na vysokých školách ještě ideově politické organizace, a to Svaz socialistické mládeže a Svaz vesnické mládeže; je proto třeba jejich činnost účelně koordinovat.

## Sociologické studie o manželství mladých lidí v NDR,

které byly provedeny v souvislosti s přípravou nového kodexu rodinného práva (jenž od 1. dubna 1966 vstoupil v platnost), se zabývaly především otázkou brzkých sňatků východoněmecké mládeže. Také v NDR, jako v mnoha jiných zemích, bylo konstatováno, že zejména v letech 1952–1962 se značně snížil věk, v němž jsou manželství uzavírána. Byly proto zkoumány příčiny, které vedou k tomu, že chlapci i děvčata ve značné míře uzavírají manželství již mezi 18. a 21. rokem. Sociologické sondáže ukázaly, že především o tom rozhoduje těhotenství děvčete. Ačkoliv byly značně otupeny společenské i rodinné projevy diskriminace vůči nemanželskému dítěti a svobodné matce, přece každé těhotenství u děvčat vyvolává snahu vdát se za každou cenu. Ukazuje se, tvrdí sociologové, že děvčata se raději rozhodují pro manželství, byť od samého počátku je předurčené k rozbití, než k tomu, aby se jim narodilo dítě mimo manželství. Nasvědčuje tomu i skutečnost, že podíl mladých a velmi mladých manželství v celkovém počtu rozvodů neustále stoupá. Jak bylo zjištěno, v NDR se rozvádějí muži nejčastěji mezi 25. až 30. rokem života a ženy mezi 21. a 25. rokem. Mezi příčinami rozvodů je na prvním místě nevěra mladých mužů, na druhém nerozmyslně, ukvapeně uzavřené manželství.

Sociologický průzkum tedy i zde odhalil hlubší příčiny předčasného uzavírání manželství i stejně rychlých rozvodů: nemohl nezjistit nedostatečnou mravní sebekázeň části mládeže v oblasti sexuálního života, která se nutně vrací k povrchnímu požitkářství, jakmile vztahy mezi mužem a ženou „osvobodila“ od podřízenosti jakýmkoliv etickým normám. — Zajímavé v této diskusi byly i návrhy, aby „manželský věk“, tj. zákonem stanovená věková hranice pro mož-

nost uzavírání manželství, byla posunuta na 20, 21 i více let; nakonec zákon stanovil, že manželství může být uzavřeno, jestliže muž a žena dokončili 18 let života.

Pro srovnání uvádíme některá poslední data o manželských vztazích v Polsku. Podle údajů Glównego Urzedu Statystycznego a jeho zvláštního sešitu *Statystyka ludności* (1966) od roku 1959 soustavně klesá počet sňatků: na tisíc obyvatel v roce 1959 připadalo 9,5 sňatků, v roce 1961 připadalo 8,2 sňatků, v roce 1964 připadalo 7,4 sňatků.

Příčinou tohoto zjevu je především změna věkové struktury v Polsku, číselný pokles mladých ročníků, ale také stále rostoucí snaha mládeže po životní stabilizaci, než se rozhodne založit rodinu — což je bezesporu kladný rys ve tváři mladého Polska. Statistická data dále zjišťují, že největší procento manželství se uzavírá v téže společenské skupině. Venkovské ženy se však častěji provdávají za muže — nezemědělce, protože to pro ně obvykle znamená sociální vzestup; ženy z měst naopak velmi zřídka uzavírají manželství s rolníky.

### Výzkum provedený na universitách v Itálii

ukázal nejednu formu krize, v níž se již mnoho let nacházejí. Parlamentní komise, kritici z řad profesorů i žurnalistika se vcelku shodují, že italské vysoké školy neodpovídají potřebám současné doby. V Itálii pracuje 24 universit a počet jejich posluchačů neustále vzrůstá: v letech 1951–52 bylo do prvních ročníků přijato kolem 40 tisíc studentů, v letech 1963–64 již 83 tisíce posluchačů; diplomy však obdrží ročně poměrně stále stejný počet 21–23 tisíce studentů. Výzkum zjistil, že jen asi 25 % studentů končí studia s úspěchem, 30 % jich přerušuje studia po druhém roce, v některých oborech je „úmrtnost“ dokonce 60–70 %.

Příčiny těchto zjevů (jichž obdobu známe i z domova) jsou četné, a některé jsou specificky italské. Pro nás je však zajímavé, že se uvádí příliš úzká sociální základna, z níž se studenti rekrutují, jako jedna z četných příčin neuspokojujících zjevů, která způsobuje i snížení úrovně studia. Výzkum parlamentní komise totiž zjistil, že 51 % těch, kdo obdrželi diplom (tj. skončili studium úspěšně a obdrželi akademický titul), pochází z rodin inteligence a buržoazie, naopak 18,5 % z dělnického prostředí. Další důvody neutěšeného stavu vidí průzkum v zastaralých didaktických metodách, v nedostatku profesorů, docentů a asistentů, v malém kontaktu studentů s učiteli atd. Na 150 žáků připadá průměrně jeden profesor. Na ekonomické fakultě v Neapoli však na jednoho docenta připadá 124 studentů a jeden asistent „pečuje“ o 225 vysokoškoláků.

### Sociologický výzkum politické orientace ve Francii

Francouzský institut pro studium veřejného mínění (IFOP) získal na vážnosti, když jeho

odhady při poslední volbě presidenta se maximálně přiblížily skutečným výsledkům prvního i druhého kola presidentských voleb. (Také u nás před válkou prof. Chalupný a jeho žáci se značným úspěchem předem odhadovali volební výsledky.) Proto se nyní ve francouzském tisku těší značné pozornosti výsledky další ankety uvedeného ústavu, která zjišťovala politické mínění Francouzů a jejich názory na komunistickou stranu i na možnosti nového levicového seskupení.

Na prvou otázku, zda se v posledních 10 letech zvýšil, zmenšil či nezmenšil vliv komunismu ve Francii, odpovědělo 48 % dotázaných, že se zvýšil, 11 % že se zmenšil a 29 % usoudilo, že situace je beze změny; 12 % dotázaných neodpovědělo.

Druhá otázka zjišťovala, zda jednoty a spolupráce komunistů a socialistů lze dnes snáze dosáhnout než před 10 lety. 55 % dotázaných odpovědělo kladně, 21 % nedovedlo přesněji odpovědět.

Třetí otázka zněla, zda dotázaný soudí o příští možné účasti komunistů v levicové vládě kladně, odmítavě nebo lhostejně. 38 % by s touto spoluúčastí souhlasilo, 30 % zaujalo negativní postoje, 23 % lhostejný a 9 % se nevyjádřilo.

Na čtvrtou otázku, zda tato situace (účast komunistů ve vládě) se může stát reálnou, odpovědělo 48 % dotázaných kladně, 24 % negativně.

Zajímavá jsou i další zjištění této ankety: Z příslušníků socialistické strany, kteří byli dotázáni, 75 % se vyslovilo pro spolupráci s komunisty a 52 % se vyslovilo pro účast komunistů ve vládě. Také z dotazovaných příslušníků radikální strany se 54 % vyslovilo pro účast komunistů ve vládě, z příslušníků katolické MRP 18 %, a z členů gaullistické UNR by s tímto řešením souhlasilo 22 % dotázaných.

Varšavská Trybuna (1966, 61) upozorňuje v této souvislosti na úvahu francouzského novináře M. Duvergera, která souvisí s výsledky uvedené ankety. Duverger byl jedním z hlavních stoupenců kandidatury socialisty Defferrea na funkci francouzského presidenta, kterýžto kandidát byl proti spolupráci s komunisty. Nyní však — po ztroskotání této kandidatury — Duverger revidoval své dřívější stanovisko, připomíná účast francouzských komunistů v Lidové frontě, v protifašistickém boji atd., a uzavírá: V dnešní situaci neexistuje možnost vytvořit levicovou většinu bez komunistů. Kdo nerespektuje tuto základní skutečnost, odsuzuje francouzskou levici k bezmocnosti nebo ke spolupráci s „centrem“, což ve skutečnosti je pouze zastíráním konzervativní politiky.

### Americké „bílé límečky“

Americký sociolog Ch. Wright Mills, zesnulý už před čtyřmi léty, je znám především jako autor knih *Mocenská elita* a *Bílé límečky*. První z nich (po nepředstavitelně dlouhém opoždění) vyšla posléze i u nás, zatímco

např. v Polsku mají k dispozici už i překlad druhé Millsovy práce. (Ch. Wright Mills: *Białe kolnierzyki. Amerykańskie klasy średnie*, Książka i Wiedza, 1965, str. 594.)

K polskému překladu napsal hodnotící úvod W. Wesolowski, který v něm především zdůrazňuje Millsovo pokrokové stanovisko v soudobé americké sociologii: Prvá část Millsovy knihy (má celkem čtyři kapitoly) je věnována charakteristice dřívějších středních tříd. V širokém rámci používá autor kritérií, která do vědy o společnosti zavědli Marx, analyzuje skutečnost „z čistě marxistické perspektivy“. Plastiicky ukazuje (pokračuje Wesolowski) postupnou degradaci někdejších středních vrstev, klade hlavní důraz na změny ve sféře *vlastnictví*, poukazuje na jeho ohromnou centralizaci, která byla vyvolána rozvojem kapitalismu.

„Bílé límečky“ v Millsově pojetí (abychom co nejstručněji naznačili obsah 600stránkové knihy) je rozlehlá a stále rostoucí kategorie námezdních pracovníků, kteří se zabývají duševní (nemanuální) prací; to je ona „nová střední třída“ soudobé americké společnosti. V roce 1870 námezdní duševní pracovníci představovali pouhých 6,6 % z celkového počtu pracujících ve zmrde — ale v roce 1954 již 30,8 %. Tato „nová třída“ se rekrutuje z dřívější střední třídy (self — employed), z bývalých farmářů, obchodníků, drobných výrobců atd., jejich počet v uvedeném období poklesl ze 40,6 na 13,3 %. Místo dřívější střední vrstvy drobných vlastníků nastoupily tedy „bílé límečky“; ekonomická změna struktury střední třídy je přechod ze stavu vlastnictví do stavu námezdních pracovníků. „Bílé límečky“ přejaly od svých historických předchůdců část jejich prestiže, ale ztráta vlastnictví ve společnosti, v níž hodnota člověka se obvykle měří dolary, nemohla zůstat bez vlivu na jejich společenskou pozici. I tato nová střední třída je ovšem vnitřně diferencovaná, převládají však v ní skromní pracovníci, prodávající v obchodech atd. Molo ch novodobé byrokracie vyžaduje, aby se každé kolečko točilo náležitou rychlostí. A proto prvním příkazem pro člověka s bílým límečkem je *poslušnost*, vlastnost důležitější než iniciativa, což činí z lidí osodobněné poloautomaty. Oddělíme-li (pokračuje Millsova analýza) nepočetnou vrstvu vedoucích a dobře situovaných duševních pracovníků, je zbývající a početně nejmocnější část „bílých límečků“ vlastně nejbližší dělnictvu. Jejich *společenské vědomí* je však jiné, kteréžto téma — psychologickou podobu nové střední třídy — autor obsírně analyzuje: Nemají pevnou, jednotnou společenskou pozici, o jejich cestě rozhoduje privátní, individuální pozice; jsou nerozhodní, v jejich názorech panuje zmatek, jejich jednání nemá společenský cíl. „Na politickém trhu americké společnosti čeká nová střední vrstva na svého kupce. Každý, kdo se zdá hodný

úcty a má dost síly, může ji koupit; nikdo však dosud vážně nezahájil dražbu“.

Millsova kniha vyšla už před 15 léty. J. Ruszczyce praví ve své recenzi (Trybuna 1966, 56), že je přesto stále aktuální (i když podle našich znalostí mnohá její statistická data jsou dnes už zastaralá a dalším vývojem překonaná), protože problém „bílých límečků“ není teritoriálně ohraničen na USA, a protože mnohé z toho, co je zde typické, platí obecně pro každou průmyslovou společnost: snad tedy celkové pokrokové stanovisko autorovo, výborný styl, množství materiálu a jeho metodické zvládnutí dopomůže i této knize, aby aspoň své dvacáté narozeniny oslavila také na našem knihkupeckém trhu.

## Sociologie urbanizace — Francie i Polsko

Problémy, které jsou spojeny s urbanizací a se sociologií města, jsou ovšem vlastní všem moderním pospolitostem, v nichž převážná část obyvatelstva se kupí do velkoměstských aglomerací. Čísla z Francie, přesněji z Paříže, dobře ukazují, o jak složitý problém tu jde, i jak urbanizace soudobé společnosti nezadržitelně pokračuje: Počet obyvatel „Velké Paříže“ (vlastního města a přidružených předměstí) dosahuje již dnes 9 miliónů — jediné velkoměsto má tedy více obyvatel než mnohá země střední velikosti. Tím však není proces urbanizace zakončen, protože v příštích 20 letech má mít Velká Paříž — 12 miliónů obyvatel. Urbanizace, v menším či větším stupni, postupuje celou Francií; v roce 1962 přes 34 milióny osob, tj. 74,4 % všeho obyvatelstva, bydlilo ve městech, a tato tendence dále pokračuje. Za osm let (1954 — 1962) počet městského obyvatelstva stoupl o 13,8 %, zatímco celkový počet obyvatel v téže době vzrostl o 8,1 %.<sup>1</sup> Podobně v Polsku (podle posledních údajů Glównego Urzedu Statystycznego z ledna 1966) z celkového počtu 31,6 miliónů obyvatel 15,7 miliónů bydlilo ve městech a 15,9 miliónů na vesnici, takže počet obou hlavních skupin obyvatelstva se vyrovnává. Vezmeme-li v úvahu, že v polském průmyslu je zaměstnáno téměř 3,5 miliónů pracovníků, ale v zemědělství a lesnictví asi 650 tisíc, je zřejmé, že i Polsko pocituje problémy urbanizace: proto také polská sociologie tyto otázky zpracovává.

O pracích ze sociologie urbanizace v Polsku přehledně informuje čtvrtletník Studia Socjologiczne (1965, 3), o němž referujeme na jiném místě.

## Americká sociologie a armáda

Washingtonský dopisovatel Trybuny Z. Broniarek podal (1966, č. 65) podrobnou zprá-

<sup>1</sup> Megalopolis Tokio čítá 11 miliónů obyvatel; v příštích 20 letech bude mít — podle odhadů — 20 miliónů obyvatel!

vu o vytvoření meziministerské skupiny v americké vládě, která se má zabývat nevojenskou činností USA ve světě. K reorganizaci došlo — a to je právě nejzajímavější — po výsledku před sněmovní subkomisí, kde vyšlo najevo, že „ministerstvo pozemních sil koncentruje ve svých rukou naprostou většinu sociologických bádání a výzkumů, které vláda USA provádí za hranicemi“. Ministr zahraničí Dean Rusk zastával již dříve stanovisko, že se mají tyto výzkumy mimo území USA provádět diskretně, pokud možno nepřímou, prostřednictvím universit a vědeckých ústavů jednotlivých zemí, a že financování nákladů na ně mají být částečně či zcela hrazeny americkou vládou; tyto názory se nyní zřejmě realizují.

Tato „politická sociologie“ a její výzkumy se mají soustředit na terény „potenciálně krizové“, a zjišťovat místa, „v nichž by mohl vypuknout národně osvobozenecký boj“; nyní, po provedené reorganizaci, ovšem diskretně.

## Raymond Aron a sociologie politiky

Přední francouzský sociolog uveřejnil v revui Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie (1965, 3) zajímavé poznámky k sociologické klasifikaci politických režimů.

Podle jeho mínění je třeba pokládat Aristotela a Montesquieu-a za zakladatele historické a politické sociologie. Aristotelovo dílo *Politika*<sup>2</sup> obsahuje ve skutečnosti srovnávací analýzu vládních forem řeckých měst. Přináší i zmínky o režimech v mimořeckých městech, obzvláště o monarchistických režimech. Ale povětšinou Aristoteles uvažuje o infrastruktuře politických institucí řeckých měst, která je specifickým objektem jeho myšlení. Aristotelova *Politika* měla tak rozhodující vliv na myšlení Západu, že klasifikace, která je zde uváděna — monarchie, oligarchie a demokracie — platila po staletí za evidentní, ba dokonce za jediné možnou a myslitelnou: suverenita jedince, několika, všech.

Teprve Montesquieu ve svém díle *Esprit des lois* provedl nové rozdělení, které se liší od Aristotelova, ač měl jeho dílo stále před očima. Montesquieu pokládá způsob výkonu vládní moci za právě tak důležitý jako počet představitelů suverenity. V monarchii — podle jeho učení — tak jako v despotismu vlastní jedinec suverénní moc, ale monarchie a republika představují umírněný výkon moci, pokud zůstávají věrný své vlastní podstatě, tj. pokud respektují zákony. „Moderně vyjádřeno (pokračuje Aron), Montesquieu používá dvou variabilních (proměnných) měřítek, a nikoliv pouze jediného, aby klasifikoval systémy vlády. A druhá proměnná, způsob, jímž je vládní moc vykonávána, je nakonec důležitější než prvá. Co je rozho-

dující, je svoboda. Moc lidu (národa) není ještě nutně jeho svobodou. Monarchie zabezpečuje určitou míru svobody, ovšem za předpokladu, že každý plní povinnosti svého stavu a král respektuje zákony.“ Montesquieu se pokusil i o klasifikaci politických režimů z hlediska geografického: republika odpovídá městům či malým státům, monarchie středním, despotismus nejrozlehlejší. Tento determinismus připravuje tedy občana o svobodu a je sankcionován rozlehlostí říší. V tomto je Montesquieuovo myšlení bližší Maxu Weberovi.

Známa klasifikace Maxe Webera — tradiční, racionální a charismatická vláda — patří jiné epoše a odpovídá jiné metodologii. V díle *Wirtschaft und Gesellschaft* slouží tyto tři typy k vypracování svého druhu kasuistiky vládních politických systémů. Pro svůj abstraktní charakter jsou použitelné pro každou společnost, ale umožňují (ptá se Aron) pochopit historicky konkrétní režim?

Aristotelova klasifikace předpokládá infrastrukturu řecké společnosti, Montesquieuova se snaží pojmout v jediný typ sociální infrastrukturu a politický režim, Weberova klasifikace je formalistní v tom smyslu, že každý režim současně, byť v rozdílných proporcích, je tradiční, racionální a charismatický. Aristotelova klasifikace byla ve skutečnosti klasifikací režimů, držela se jediné proměnné; v tomto smyslu byla klasifikací režimů určitého společenského typu, jedné konkrétní epochy. Weberova klasifikace objasňuje jistě aspekty všech historických režimů, ale nedovoluje pojmout vlastní podstatu historicky zvláštního režimu, protože neizoluje jeho podstatné znaky. Je možné tyto rozdíly obou teorií překlenout? Aron se neodvažuje kategorické odpovědi a svou úvahu končí: Archaické, historické a industriální společnosti koexistují ve 20. století a jsou poprvé ve vzájemné komunikaci; v technickém ohledu mají průmyslové výsoce vyvinuté společnosti aspoň porozumět zemím vývojovým.

## Pro sociologii informačních prostředků

shromáždila základní faktologický materiál z celého světa zpráva UNESCO, *Informace ve světě*. Jsou to statistická data svědčící o ohromném rozšíření někdejší „sedmé velmoci“, časopisů a novin, k nimž přibyl rozhlas, televize a film, takže souhrnně bychom o tomto souboru informačních prostředků mohli mluvit jako o „první velmoci“. Informační prostředky rostou rychleji než počet obyvatelstva, jsou však nerovnoměrně rozděleny, a proto stále ještě 70 % obyvatel naší Země, kteří žijí ve více než deseti zemích Afriky, Asie a Jižní Ameriky, nemá dostatečně vybudovanou informační síť.

Aspoň základní údaje z uvedené zprávy: Každého dne 314 miliónů výtisků novin, 436

<sup>2</sup> Do češtiny přel. A. Kříž, vydal 1939 Jan Laichter.